

יוסף ואשת פוטיפר: ניסיון והתמודדות

אלאור ויזן

ראשי פרקים:

פתיחה

סיפור המעשה

הגישות המציגות את יוסף באור חיובי

הגישות המציגות את יוסף באור שלילי

סיכום

פתיחה

מאורעות חייו של יוסף מלאים במקרים שונים ומשונים. אחד מהם הוא מכירתו לעבד בבית פוטיפר, שר הטבחים של פרעה, וניסיונות הפיתוי מצד אשתו. מקריאה בפשט המקראות עולה בבהירות צדקותו של יוסף - בסירובו המתמיד להיענות להפצרותיה החוזרות ונשנות של אשת פוטיפר, ביראת השמיים שלו ובבריחתו מנפילה בחטא. לעומת זאת בפרושי חז"ל השונים - בתלמוד הבבלי, הירושלמי ובמדרשים שונים - מתווספים לסיפור פרטים שמציגים תמונה מעט שונה. במאמר זה נעמוד על ההבדלים בשיטות, נבין מה ניתן להסיק מהם וכיצד בסופו של דבר נכון לתפוס את יוסף ומעשיו מתוך מכלול הפירושים.

סיפור המעשה

מהלך האירועים כפי שמתואר בתורה

המעשה מופיע בפרשת וישב (בראשית לט, ז-יב):

וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתִּשָּׂא אִשְׁתּוֹ אֲדֹנָיו אֶת עֵינֶיהָ אֶל יוֹסֵף וַתֹּאמֶר שִׁכְבָּה עִמִּי. וַיִּמָּאן וַיֹּאמֶר אֶל אִשְׁתּוֹ אֲדֹנָיו הֲנִי אֲדֹנִי לֹא יָדַע אֶתִּי מִה בְּבַיִת וְכֹל אֲשֶׁר יֵשׁ לִּי נָתַן בְּיָדִי. אֵינְנִי גְדוֹל בְּבַיִת הַזֶּה מִמֶּנִּי וְלֹא חָשַׁךְ מִמֶּנִּי מְאוּמָּה כִּי אִם אוֹתָךְ בְּאֲשֶׁר אֶתְּ אִשְׁתּוֹ וְאֵיךְ אֶעֱשֶׂה הַרְעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחָטָאתִי לֹא-לֵהִיִּם. וַיְהִי כַּדְּבָרָה אֵל יוֹסֵף יוֹם יוֹם וְלֹא שָׁמַע אֶלֶּיהָ לְשֹׁכֵב אֶצְלָהּ לְהִיּוֹת עִמָּהּ. וַיְהִי כִּהְיוֹם הַזֶּה וַיָּבֹא

הַבֵּיתָה לַעֲשׂוֹת מְלֹאכְתּוֹ וְאִין אִישׁ מֵאֲנָשֵׁי הַבַּיִת שֶׁם בְּבֵית. וְתַתְּפֹשֶׁהוּ בְּבִגְדוֹ לְאָמֵר שְׂכָבָה עִמִּי וְיַעֲזֹב בְּגָדוֹ בְּיָדָה וְיָנֵס וְיֵצֵא הַחוּצָה.

אשת פוטיפר שחשקה לקיים יחסי אישות עם יוסף, ניסתה פעמים מספר לשכנעו בדברים, אך יוסף סירב בהתמדה. לבסוף נותרה אשת פוטיפר בבית לבדה עם יוסף, וקיוותה לנצל את ההזדמנות כדי לתפוס אותו ולגרום לו להיות עמה. יוסף ברח מהבית ובגדו נשאר בידה. אשת פוטיפר שחששה מהגילוי המרעיש, קרי: ניסיונה לבגוד בבעלה, האשימה את יוסף בניסיון לאנוס אותה, ועקב כך הושם יוסף בבית הסוהר. מפשט הפסוקים - "וְלֹא שָׁמַע אֵלֶיהָ לְשָׁכַב אִצְלָהּ", "וְיַעֲזֹב בְּגָדוֹ בְּיָדָה וְיָנֵס" - עולה בבירור כי יוסף שמר על צדקותו ולא התפתה.

מהלך האירועים כפי שמתואר בתלמוד

חז"ל קראו את פסוקי המקרא ומתוך ביטויים סתומים העלו הבנה שונה מעט מסיפור המעשה העולה מן הפשט. כך דורשים חז"ל בתלמוד הבבלי (סוטה לו, ב):

יוסף מאי היא דכתיב "וַיְהִי כִּהְיוֹם הַזֶּה וַיָּבֵא הַבַּיִתָּה לַעֲשׂוֹת מְלֹאכְתּוֹ" - אמר רבי יוחנן מלמד ששניהם לדבר עבירה נתכוונו, "וַיָּבֵא הַבַּיִתָּה לַעֲשׂוֹת מְלֹאכְתּוֹ", רב ושמואל, חד אמר לעשות מלאכתו ממש, וחד אמר לעשות צרכיו נכנס.

"וְאִין אִישׁ מֵאֲנָשֵׁי הַבַּיִת" וגו', אפשר בית גדול כביתו של אותו רשע לא היה בו איש? תנא דבי רבי ישמעאל אותו היום חגם היה, והלכו כולן לבית עבודת כוכבים שלהם, והיא אמרה להן חולה היא, אמרה אין לי יום שניזקק לי יוסף כיום הזה.

על פי חז"ל היום שבו פיתתה אשת פוטיפר את יוסף היה יום חג של המצרים. הלכו כולם לחגוג בבית העבודה הזרה שלהם, ואילו היא הודיעה שהיא חולה ונשארה בבית, מספרת לעצמה כי זה היום שבו יוסף ישמע לה.

"וְתַתְּפֹשֶׁהוּ בְּבִגְדוֹ לְאָמֵר וְגו'", באותה שעה באתה דיוקנו של אביו ונראתה לו בחלון, אמר לו: יוסף, עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפוד ואתה ביניהם, רצונך שימחה שמך מביניהם, ותקרא רועה זונות, דכתיב רועה זונות יאבד הוון?! מיד "וְתִשָּׁב בְּאִיתָן קִשְׁתּוֹ". אמר רבי יוחנן משום רבי מאיר ששבה קשתו לאיתנו, ויפוּוּ זרועי ידיו, נעץ ידיו בקרקע ויצאה שכבת זרעו מבין ציפורני ידיו...

תניא היה ראוי יוסף לצאת ממנו י"ב שבטים, כדרך שיצאו מיעקב אביו, שנאמר "אַלְהָה תִּלְדוּת יַעֲקֹב יוֹסֵף", אלא שיצא שכבת זרעו מבין ציפורני ידיו, ואף על פי כן יצאו מבנימין אחיו, וכולן נקראו על שמו, שנאמר: "וּבְנֵי בְנֵימִן בְּלַע וְנִכְכַּר וְגו'".

לפי שיטת אחד מהאמוראים המובאת בתחילת הדברים, גם יוסף וגם אשת פוטיפר התכוונו באותו השלב למעשה העבירה - לקיים יחסי אישות, אלא שברגע שבו היא אחזה בבגדו, הוא ראה את דמות אביו בחלון ומזהירה אותו - "מזכירה" לו את האפוד שעתיד הכהן הגדול ללבוש, וכדי שלא ימחה שמו משם ויחשב לרועה זונות, עליו להימנע מן המעשה. יוסף נמנע מן המעשה, נעץ את ידיו בקרקע כדי להימלט מן החטא, וזרעו ברח דרך ידיו. באמת בזכות מעשה זה הוא זכה להימנות על בניו של יעקב, אך מאידך הוא לא זכה שיהיו לו שנים עשר שבטים שיוצאים ממנו כמו שזכה יעקב.

בתלמוד הירושלמי (הוריות י, ב) נמצא תיאור דומה להימנעותו של יוסף מן החטא בעזרת דיוקנו של אביו וגם זה של אימו:

כתיב 'וַתִּשָּׁב בְּאֵתָן קֶשֶׁתוֹ', רב שמואל בר נחמן נמתחה הקשת וחזרה אמר רבי אבון נתפור זרעו ויצא לו בציפני ידיו. 'וַיִּפְּזוּ זְרְעֵי יְדָיו'. רב חונה בשם רב מתנה תלה עינו וראה איקונין של אבינו מיד היצר. מידי אביר יעקב אמר רבי אבין אף איקונין של רחל ראה משם רועה אבן ישראל.

מתוך התיאורים המגוונים וממכלול ההסברים העולים מהבנת חז"ל את פשט המקראות, נשאלת השאלה האם קיימת סתירה בין הפשט לבין דרשות חז"ל? איך תפסו חז"ל את יוסף בכלל ואת מעשיו בבית פוטיפר בפרט? האם מעשיו מתפרשים באופן זהה בין חכמי התלמוד, או שישנה מחלוקת בפרשנות מעשיו? מה הן הסיבות המביאות לכל תפיסה, ומה ההשלכות הנובעות מכך על דמותו של יוסף?

הגישות המציגות את יוסף באור חיובי

כפי שראינו מפשט מקראות התורה עולה צדקותו וטהרתו של יוסף. תמונה זו עולה גם מתיאורי המקרא את יוסף בסיפורים הקודמים לסיפורינו. כך נראה מסיפור הגעתו של יוסף לבית פוטיפר והברכה השורה שם בזכותו (בראשית לט, ד-ו):

וַיִּמְצָא יוֹסֵף חָן בְּעֵינָיו וַיִּשְׂרֶת אֹתוֹ וַיִּפְקְדֵהוּ עַל בֵּיתוֹ וְכָל יֵשׁ לֹא נָתַן בְּיָדוֹ... וַיַּעֲזֹב [פוטיפר] כָּל אֲשֶׁר לוֹ בְּיַד יוֹסֵף וְלֹא יָדַע אֹתוֹ מֵאֹמֶה כִּי אִם הִלָּחֵם אֲשֶׁר הוּא אוֹכֵל...

הברכה שורה בבית פוטיפר בזכות יוסף, ונראה כי פוטיפר סומך עליו באופן מוחלט - מלבד "הלחם אשר הוא אוכל". נתמקד כרגע בהבנת הפירוש כפשוטו, ובפרק הבא נראה פירושים אחר למשמעות הביטוי.

על פי הפשט מובן כי הלחם שפּוּטִיפֶר אכל לא בא במגע עם יוסף. פּוּטִיפֶר היה משגיח בעצמו על מאכלו, היות ואסור היה לעברי לגעת בלחם מצרי - "כי לא יוכלון המצרים לֶאֱכֹל אֶת הַעֲבָרִים לְחֶם כִּי תוֹעֵבָה הוּא לְמִצְרַיִם" (שם מג, לב). אונקלוס במקום מסביר שהסיבה לכך היא שעם ישראל אוכל את א-לוהי המצרים - השה, לכן לא יכלו המצרים לאכול איתם יחד על שולחן אחד.¹ נראה אם כן שפּוּטִיפֶר סומך על יוסף באופן מוחלט והסייג היחידי שניצב ביניהם היה האיסור של יוסף מלגעת בלחם.

נמשיך כעת בתיאור המעשה בין יוסף לאשת פּוּטִיפֶר, שם ניתן לראות בבירור את תושייתו של יוסף להתחמק ולשמור על צדקותו (בראשית טז ז-יג):

וַיִּמָּאן וַיֹּאמֶר אֶל אִשְׁתּוֹ אֲדֹנָי הֵן אֲדֹנִי לֹא יָדַע אֶתִּי מִה בְּבֵית... וַאֲיֵךְ אֶעֱשֶׂה הַרְעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחֲטָאתִי לֹא-לֵהִיִּם. וַיְהִי כַּדְבָרָה אֶל יוֹסֵף יוֹם יוֹם וְלֹא שָׁמַע אֲלֶיהָ לְשָׁכֵב אֶצְלָהּ לְהִיּוֹת עִמָּה... וַיַּעֲזֹב בְּגָדוֹ בְּיָדָהּ וַיִּנָּס וַיֵּצֵא הַחוּצָה.

בולט כאן סירובו החוזר ונשנה של יוסף אל מול הפצרותיה של אשת אדוניו, ששבה ומנסה לפתות אותו להיות עימה "יום יום", אך יוסף "לא שמע אליה".

יוסף בדבריו מונה שתי סיבות שבגללן הוא נמנע מלהיענות לבקשת אשת אדוניו:

א. "וְלֹא חֲשַׁךְ מִמֶּנִּי מְאוּמָה כִּי אִם אוֹתְךָ בְּאֲשֶׁר אֶתְּ אִשְׁתּוֹ" - אדוני פּוּטִיפֶר, נתן ליוסף לעשות כרצונו בביתו ויוסף מרגיש שאינו יכול לגמול לאדוניו רעה בכך שאת אשתו ייקח לעצמו. יוסף לא יכול להרשות לעצמו להיות כל כך כפוי טובה כלפי אדוניו.

ב. "וַאֲיֵךְ אֶעֱשֶׂה הַרְעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחֲטָאתִי לֹא-לֵהִיִּם" - לא רק שיוסף מבקש שלא לפגוע באדוניו, הוא גם לא רוצה לחטוא לא-להיו. לא רק שהוא שיש בו מורא בשר ודם, אלא גם יראת שמיים אמיתית.

1 ההבנה שמדובר בלחם כפשוטו עולה מפירושם של אונקלוס, האבן עזרא, הפירוש הראשון שמביא הרד"ק, הרשב"ם, הפירוש השני שמביא הרמב"ן (בשם האבן עזרא), חזקוני על פסוק ו בפרק ו (זאת למרות ההקבלה הברורה בין "ולא ידע איתו מאומה כי אם את הלחם אשר הוא אוכל" ובין "ולא חשך ממני מאומה כי אם אותך באשר את אשתו").

מפסוקים אלה עולה שיוסף נמנע מניעה מוחלטת מהיענות להפצרותיה החוזרות של אשת אדוניו.²

כך עולה גם מתיאור פשט הכתוב את מעשיו של יוסף בשעת המעשה עצמו: "וַיְהִי כִּהְיוֹם הַזֶּה וַיָּבֵא הַבְּיָתָה לַעֲשׂוֹת מְלֹאכְתּוֹ וְאִין אִישׁ מֵאֲנָשֵׁי הַבְּיָתָה שָׁם בְּבֵית: וַתִּתְּפֶשֶׁהוּ בְּבִגְדּוֹ לֵאמֹר שִׁכְבָּה עִמִּי וַיַּעֲזֹב בְּגָדוֹ בְּיָדָהּ וַיִּנָּס וַיֵּצֵא חֲחוּצָה". את הביטוי "לעשות מלאכתו" ניתן להבין כפשוטו - יוסף מגיע ככלל יום לבית אדוניו לעשות את המצווה עליו.³ רש"י מצטט את המחלוקת בתלמוד הבבלי (סוטה לו, ב) בין רב ושמואל בהבנת הביטוי: "חד אמר לעשות מלאכתו ממש, וחד אמר לעשות צרכיו נכנס". גם במדרש תנחומא (וישב, ט) מובאת מחלוקת זו - "וַיְהִי כִּהְיוֹם הַזֶּה וַיָּבֵא הַבְּיָתָה וְגו'" רבותינו חולקין בדבר - יש אומרים לעשות צרכו נכנס ובקש עצמו ולא מצא דכתיב ואין איש, ויש אומרים לעשות מלאכתו מלאכה שעליו מן הבית.⁴ על פי מאן דאמר הראשון, יוסף אכן נכנס בתמימות הביתה כדי לעסוק בענייניו האישיים. דרשה באותו כיוון מובאת גם במדרש רבה, וישב, פז: "וַיָּבֵא הַבְּיָתָה לַעֲשׂוֹת מְלֹאכְתּוֹ - לחשוב חשבונות של רבו". המדרש (בראשית רבה וישב, פז, ה) ממשיך ומפרט את חשבונותיו של יוסף תוך כדי המעשה על ידי קריאה מדוקדקת בפשט המקראות:

ושמא יגלה עלי הקב"ה וימצא אותי טמא. ד"א "הֵן אֲדֹנָי" - אמר לה מתיירא אני - ומה אדם הראשון על מצוה קלה נצטוה ועבר ונטרד מגן עדן, זו שהיא עבירה חמורה גלוי עריות על אחת כמה וכמה!?

תחילה מוצגת יראת הא-להים של יוסף באמצעות חישוב העונש הראוי לו במידה ויחטא. לאחר מכן מוצג החשש מעונש שיבוא מצד אביו - דחייה מהבכורה שניתנה לו על ידי יעקב אביו. "'הֵן אֲדֹנָי' - מתיירא אני מאבא שבארץ כנען - ראובן ע"י שכתוב בו (בראשית לה, כב) "וַיִּלְךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת בְּלֵהָהּ" ניטלה בכורתו ונתנה לי, אשמע לך ואדחה מבכורתך!". בהמשך מציג המדרש את יראת יוסף מעונשו של אדוני שישלך אותו לבית האסורים: "ד"א 'הֵן אֲדֹנָי' - מתיירא אני מאדוני,

2 כך גם עולה מהסברו של רש"י לפסוק (ד"ה "לשכב אצלה") - "אפילו בלא תשמיש". מניעה מוחלטת מכל מצב שעלול להיתפס כקרבה אישית! וכך מפרשים גם האבן עזרא, רמב"ן, רד"ק ורשב"ם על הפסוק.

3 כך עולה מפירושם של אונקלוס, ראב"ע, רשב"ם, והרד"ק על הפסוק (ועיין בפירושו מדרש רבה המובא להלן פרשה פז, ז).

4 בהסברו של הצד השני בהבנת הכתוב נדון להלן בפרק הבא.

אמרה לו הורגתו אני, א"ל: 'לא דיי שאמנה באסרטיין של נואפים אלא באסרטיין של רצחנים?!'.

בהמשך (שם, אות ו) שבה ומופיעה יראה מפני הא-ל, אך הפעם ללא יראת העונש:

ד"א "הן אַדְנִי" - מתיירא אני מה', אמרה לו איננו, אמר לה (תהלים קמה, ג) "גְדוֹל ה' וּמְהֻלָּל מְאֹד". א"ר אבין: הכניסה אותו מחדר לחדר ומקיטון לקיטון עד שהעמידה אותו על מטתה והייתה עבודת כוכבים שלה חקוקה למעלה הימנה ונטלה סדין וכסתה פניה [של ע"ז], א"ל: יאות הדין אפה כסי, מי שכתוב בו (זכריה ד, י) "עֵינֵי ה' הֵמָּה מְשׁוּטְטִים בְּכָל הָאָרֶץ?! עֲאכ"ו.⁵

אנו רואים אם כן שהחכמים במדרש רבה מציגים כמה שיטות להבנת הימנעותו של יוסף מפיתויה של אשת פוטיפר, וכולם קשורים ביראתו ובזוכרו מישהו מהקרובים אליו - א-להיו, אביו או אדונו.

בפסקה הבאה במדרש רבה מובאת פליאה בשם מטרונא, אשה לא יהודיה, אשר שואלת את ר' יוסי כיצד יכול להיות שיוסף הצליח לעמוד בניסיון - "ד"א 'וְלֹא שָׁמַע אֱלֹהֵי' - אפילו בשכיבה בלא תשמיש. מטרונא שאלה את ר' יוסי, אמרה לו - אפשר יוסף בן שבע עשרה שנה היה עומד בכל חומאו והיה עושה הדבר הזה?!". לפי המטרונא, לכאורה לא יכול להיות שאדם צעיר יעמוד בניסיון קשה כל כך. יוסף אם כן מוצג כצדיק ירא חטא, המכבד את אדונו, אביו וא-להיו.

הגישות המציגות את יוסף באור ביקורתי

מספר ביטויים סתומים בלשון הפסוקים פורשו על ידי חז"ל וחשפו צד חדש בהבנת התנהלותו של יוסף. יש להעיר שאי אפשר לסתור את פשט הפסוקים, וכל המחלוקת וההסברים השונים למעשיו של יוסף נובעים מהבנות שונות של תהליך ההתמודדות הפנימי של יוסף, אך ברור ומוסכם על כולם שבסופו של תהליך, כזה או אחר, יוסף לא חטא.

5 ועיין בהמשך המדרש שמביא סיבה נוספת בפירוש "יפה תואר" המונה ששה סיבות שטען יוסף בפני אשת פוטיפר כדי להימנע מלשכב עימה.

ראינו את מידת האמון הרבה ששררה בין פוטיפר ליוסף - "ולא ידע אתו מאומה כי אם הלחם אשר הוא אוכל". ניתן להבין את הביטוי כפשוטו כפי שהוסבר בפרק הקודם, אך רש"י בפירושו מצטט מתוך מדרש רבה וישב, פו - ש"היא אשתו, אלא שדיבר [הפסוק] בלשון נקייה". אך נשאלת השאלה - למה לציין שמנע האדון את אשתו מעבדו? וכי אין זה דבר פשוט שאין ראוי שתהיה אשת איש עם גבר אחר, ובטח שלא גבירה עם עבד?! ניתן לראות בפירוש זה מעין רמיזה לחשד שעלה בפוטיפר בנוגע ליחסים שבין יוסף לאשתו.⁶

פירוש זה גם עולה בקנה אחד עם המשך הפסוקים, בהם מובא סירובו של יוסף להיענות לפיתויי אשת אדוניו - "ולא חשך ממני מאומה כי אם אותך באשר את אשתו" שבא בהקבלה לביטוי "ולא ידע אתו מאומה כי אם הלחם אשר הוא אוכל".⁷

ביטוי תמוה נוסף המתאר את יוסף הוא "יפה תואר ויפה מראה", שנראה לכאורה נטול כל קשר למהלך הפסוקים. רש"י מצטט את דברי המדרש (תנחומא ח, מדרש רבה פז, ג): "כיון שראה עצמו מושל התחיל אוכל ושותה ומסלסל בשערו, אמר הקב"ה: אביך מתאבל ואתה מסלסל בשערך? אני מגרה בך את הדב [=אשת פוטיפר]". ניתן לראות בפרשנות זו ביקורת מסוימת על התנהגותו של יוסף, ואף שהביקורת אינה קשורה לנפילה בחטא של גילוי עריות, יש בה רמיזה לאדישות למצבו של אביו, ואולי אף התנשאות מסוימת - "כיון שראה עצמו מושל". נקודה זו יכולה להוות מעין "עבירה גוררת עבירה" לקראת הפרשנות על המשך מעשיו של יוסף.⁸

נחזור כעת לפרשנות הפסוק "ויהי כהיום הנה ויבא הבינה לעשות מלאכתו". כפי שכבר הזכרנו הביטוי "לעשות מלאכתו" נתון במחלוקת אמוראים - "חד אמר לעשות מלאכתו ממש, וחד אמר לעשות צרכיו נכנס (פירושו תשמיש, על פי רש"י

6 ייתכן, ואפילו סביר לומר, שהחשד לא התעורר בגלל יוסף אלא בגלל האישה.

7 וכך מפרשים גם רמב"ן בפירושו הראשון ורד"ק בפירושו השני על הפסוק.

חשוב לציין שהמילה "לחם" במקרא נושאת גם משמעות של אישות. וראה למשל "ולחם סתרים ינעם" (משלי ט, יז) ובפירוש אבן עזרא שם. וכן ניתן לראות רמיזה לכך בספרו של א. הורוויץ, על משלי א-ט (מקרא לישראל), ירושלים תשע"ג, עמ' 276.

8 ועיין להרחבת הביקורת על התייפותו של יוסף במדרש רבה פרשה פז ג,ד ובפירוש מתנות כהונה שם. יש לציין שיש פרשנים שהבינו את הדברים כפשטם - שבגלל יופיו של יוסף נשאה אשת אדוניו את עיניה אליו. עיין רמב"ן, רד"ק וספורנו על הפסוק.

בסוטה לו, ב). על פי המאן דאמר השני, מתפרש הביטוי העלום "לעשות מלאכתו" כהליכה מודעת של יוסף אל בית אדוניו מתוך רצון או מודעות להיענות להפצרותיה של אשת אדוניו! כך עולה גם מלשונו של רש"י על הפסוק "וחד אמר לעשות צרכיו עימה". תוספות על הגמרא בסוטה, ד"ה "לעשות", מציינים שהפירוש הנ"ל נובע כנראה מכך שהפסוק נוקט לשון ביאה - "ויבא הביתה", וממילא הביטוי "לעשות מלאכתו" מקבל את אותה המשמעות. המהרש"א מפרש כך מהמילה "מלאכתו" - ולא מלאכת אדונו.

הגמרא במסכת סוטה (לו, ב) מספרת שדיוקן אביו שהופיע נגד עיניו של יוסף עזר לו לברוח מידי האשה, אך מוסיפה ומסיימת בתוצאות הקשות של המאבק:

"וַתִּתְּפֹשֶׁהוּ בְּבִגְדוֹ לְאָמֵר וְגו'", באותה שעה באתה דיוקנו של אביו ונראתה לו בחלון, אמר לו יוסף, עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפוד ואתה ביניהם, רצונך שימחה שמך מביניהם, ותקרא רועה זונות, דכתיב ורועה זונות יאבד הוין?! מיד ותשב באיתן קשתו, אמר רבי יוחנן משום רבי מאיר ששבה קשתו לאיתנו, ויפוזו זרועי ידיו, נעץ ידיו בקרקע ויצאה שכבת זרעו מבין ציפורני ידיו.

יוסף, שעומד על סף "גוב האריות", כשאשת פוטיפר כבר תופשת בבגדו ומפתה אותו "שכבה עימי", מביט בחלון, רואה את דמות דיוקנו של אביו, ומנהל עמו מעין שיח פנימי - האם הוא רוצה להיזכר כ"רועה זונות שיאבד הוין" - ומפרש רש"י שמדובר בשמו הטוב, לעומת אחיו שיזכו שיוזכרו "שמותם במקום קדוש על אבני אפוד בבגדי קודש שיהיה שמם לזכרון לקדושה" (מהרש"א על סוטה לו, ב).

אך המשך הגמרא דנה בתוצאות הקשות של המאבק - "ששבה קשתו לאיתנו, ויפוזו זרועי ידיו, נעץ ידיו בקרקע ויצאה שכבת זרעו מבין ציפורני ידיו". את הפסוק "וַתִּשָּׁב בְּאֵיתָן קֶשֶׁתוֹ" (בראשית מט, כד) שנאמר בברכת יעקב ליוסף מפרש רש"י על זרעו של יוסף, ומהרש"א מוסיף "ועוד יש לומר מלשון קישוי ערוה". אלא שמהרש"א מוסיף גם כי "משום ביטול שכבת זרע נענש שלא יצאו ממנו י"ב שבטים" כפי שמובא בהמשך הגמרא. יוסף מתאמץ לעמוד בניסיון, אך לא נחלק ממנו באופן מוחלט, על כן נענש שלא יהיה אב לשנים-עשר שבטים כמו יעקב אביו.

מהגישות שמנינו לעיל ניתן לראות שחלק מהתנאים ובעקבותיהם רבים מהפרשנים מעבירים ביקורת מסויימת על מעשיו של יוסף בבית אדוניו. ביקורת זו צומחת מתוך הביטויים העלומים המופיעים בפסוקים, אף שגם לדעה זו בסופו של דבר עמד יוסף בניסיון.

סיכום

את הצגת יוסף באור חיובי ניתן להבין מפשט הפסוקים, שם נראית בברור טהרתו של יוסף והימנעותו המוחלטת מכל קירבה אישית לאשת אדונו. מאידך ישנם פירושים המציגים את יוסף באור ביקורתי - מדקדוק בפשט הפסוקים מתגלים מספר ביטויים עלומים וסתומים שחלקם רומזים לקושי של יוסף להתמודד עם הפיתוי. בנוסף, למרות עדותו של הכתוב על עמידתו של יוסף בניסיון, ניתן להניח מסברה אנושית פשוטה שזה נעשה מתוך התמודדות גדולה עם היצר ומלחמה גדולה בתאוות המין, ובמלחמה כמו במלחמה אפילו אם בסופה ניצחון, יש התחככויות ותיקולים עם האויב.⁹

מהגישות השונות שפרשנו לעיל ניתן להשליך על מספר סוגיות יסוד במלאכת הפירוש התורנית, כמו היחס בין פשט הפסוקים לדרשות חז"ל והיחס לאבות ול"חטאיהם". לכל גישה סברות והוכחות חזקות להחזיק בדעותיה, אבל מוסכם על תופסי שתי הגישות שבסופו של דבר לא חטא יוסף, שמר על טהרתו, והלך והתגדל - בחומר וברוח. ועל כן, משמש לנו יוסף הצדיק עד ימינו כמופת מוסרי של עמידה על עקרונות המוסר וטהרת המידות גם כשנמצאים לבד ובעתות משבר. כינויו - "יוסף הצדיק", השגור בפי העם, מוכיח כאלף עדים על הלימוד הגדול שאנו לומדים ממעשיו הטהורים ומאישיותו הנשגבה כל יום ויום.

נסיים בדבריו היפים של בעל "השפת אמת" (בראשית, וישב, תר"ס) הממחישים עד כמה צדקותו של יוסף ברת קיימא ומשמעותית לעם ישראל:

ביוסף אמרו חז"ל שנק' בני ישראל בני יוסף הואיל והוא מכלכלן פי' שקיום העולם ע"י יוסף. כמ"ש "צדיק יסוד עולם". וכמו כן בכל איש ישראל שנקרא עולם קטן בפ"ע. בכח הברית מתקיים ויכול לדבוק בחיים. והנה יוסף היה הכנה לדורות כמ"ש "יוסף ירד למצרים" וגידר עצמו מן הערוה בזכותו כל אנשים נגדרו במצרים מן הערוה. ולא דוקא מצרים רק בכל גלות מסייע כחו של יוסף הצדיק. וכתב ו'יהי ה' את יוסף". "את" לרבות כל מי שיש בו הארה מיוסף הצדיק והם בני ישראל דכתיב ו'עמך כלם צדיקים" (ישעיהו ס, כא). לכן ה' עמהם בגלות כדכתיב ו'יהי ה' את יוסף". ויהי בבית אדונו המצרי.

9 סברה אנושית פשוטה זו ניתן לראות בדברי המטרונוא לר' יוסי שהובאו לעיל בשאלתה - כיצד ייתכן שיוסף בעודו נער צעיר ומלא כח חיים, עמד בניסיון כה קשה!?! (מדרש רבה וישב, פז, ו).